

IKKI TILLILIK HODISASI VA UNING O'ZBEK JAMIYATIDA NAMOYON BO'LISHI.

Rasulova Sitora

*Samarqand Davlat pedagogika instituti o'zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi
1-bosqich magistranti sitornasriddinovna1603@gmail.uz*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ikki tillilik hodisasining mohiyati, turlari hamda ularning o'zbek jamiyatida namoyon bo'lish shakllari tahlil qilingan. O'zbekistonda tarixiy, ijtimoiy va madaniy omillar natijasida shakllangan ikki tillilik jarayoni, ayniqsa o'zbek va rus tillari o'rtasidagi o'zaro ta'sir misolida yoritilgan. Shuningdek, ikki tillilikning ijobiy va salbiy jihatlari, ta'lim, ommaviy axborot vositalari hamda kundalik muloqotdagi o'rni haqida ilmiy mulohazalar bildirilgan. Maqolada til siyosati va til madaniyati nuqtai nazaridan ikki tillilikka yondashuvlar ham tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Ikki tillilik, bilingvizm, o'zbek tili, rus tili, til siyosati, madaniy ta'sir, kommunikatsiya, jamiyat, muloqot.

Аннотация: В данной статье проанализированы сущность, виды явления двуязычия и формы их проявления в узбекском обществе. Процесс двуязычия в Узбекистане, сформировавшийся в результате исторических, социальных и культурных факторов, особенно освещен на примере взаимодействия узбекского и русского языков. Также были высказаны научные соображения о плюсах и минусах двуязычия, его роли в образовании, средствах массовой информации и повседневном общении. В статье также анализируются подходы к двуязычию с точки зрения языковой политики и языковой культуры.

Ключевые слова: Двуязычие, билингвизм, узбекский язык, русский язык, языковая политика, культурное влияние, коммуникация, общество, общение.

Annotation: this article analyzes the essence, types and forms of their manifestation in Uzbek society of bilingualism. The bilingualism process, which was formed in Uzbekistan as a result of historical, social and cultural factors, is especially covered by the example of interaction between Uzbek and Russian languages. Scientific reflections have also been made on the positive and negative aspects of bilingualism, its role in education, media, and daily communication. The article also analyzes approaches to bilingualism in terms of language policy and language culture.

Keywords: bilingualism, bilingualism, Uzbek, Russian, language policy, Cultural Influence, Communication, Society, communication.

Til insoniyat madaniyati, tafakkuri va ijtimoiy hayotining eng muhim unsurlaridan biridir. Har qanday jamiyatda tillarning o'zaro ta'siri, aralashuvi yoki bir-biriga

qoʻshilishi tabiiy jarayon sifatida kechadi. Shu jarayonlarning eng muhimlaridan biri – ikki tillilik (bilingvizm) hodisasidir.

Ikki tillilik — bu bir shaxs yoki jamiyatda ikki tildan faol foydalanish holatidir. Globalizatsiya va xalqaro aloqalarning kengayishi natijasida, dunyoning koʻplab mamlakatlarida, xususan Oʻzbekistonda ham ikki tillilik hodisasi tobora kuchayib bormoqda.

Ikki tillilik (bilingualism) atamasi lotincha “bi” (ikki) va “lingua” (til) soʻzlaridan olingan boʻlib, bir kishi yoki butun jamiyatning ikki tilni faol qoʻllay olish holatini bildiradi¹.

Tilshunoslikda ikki tillilik turlicha talqin qilinadi. Baʼzi olimlar uni ikki tilda erkin gaplashish qobiliyati deb bilsa², boshqalari esa, hatto ikkinchi tilda passiv tushunish ham bilingvizm shakli sifatida qarashadi³.

Bilingvizm quyidagi turlarga ajratiladi:

Individual bilingvizm – bir shaxsning ikki tildan foydalanish holati;

Jamiyat bilingvizmi – jamiyatda ikki tilning parallel ishlatilishi;

Additiv bilingvizm – ikkinchi til birinchisiga zarar keltirmay oʻrganilishi;

Subtraktiv bilingvizm – ikkinchi til birinchi tilni siqib chiqara boshlashi⁴.

Tilshunoslar taʼkidlashicha, ikki tillilik tabiiy holat boʻlishi bilan birga, ijtimoiy-siyosiy jarayonlarning natijasidir. Masalan, koʻp millatli davlatlarda yoki mustamlaka taʼsiridagi mamlakatlarda bu holat tez-tez uchraydi⁵.

Oʻzbekistonda ikki tillilikning shakllanishi turli omillar bilan bogʻliq:

1. Tarixiy omillar. Arab, fors, keyinchalik rus tillarining Oʻrta Osiyo hududida taʼsiri natijasida oʻzbek jamiyatida koʻp tillilik madaniyati shakllangan. Oʻtmishda fors tili adabiyot va ilm-fan tili boʻlgan, rus tili esa sovet davrida rasmiy va taʼlim tili sifatida mustahkam oʻrin egallagan.

2. Ijtimoiy omillar. Shahar va qishloq aholisi, millatlararo nikohlar, oʻqish va ish joylarida turli tilli muhitning mavjudligi bilingvizmni kuchaytiradi.

3. Taʼlim siyosati. Mustaqillikdan soʻng oʻzbek tili davlat tili maqomini oldi, biroq rus tili hamon kommunikativ ahamiyatini saqlab qolmoqda. Soʻnggi yillarda ingliz tilini oʻrganishga katta eʼtibor qaratilmoqda⁶.

4. Madaniy omillar. Internet, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda rus va ingliz tillaridagi materiallar koʻpligi yoshlar orasida koʻp tillilikni kuchaytiradi.

Shunday qilib, Oʻzbekistondagi ikki tillilik — bu tabiiy tarixiy jarayon boʻlib, siyosiy va ijtimoiy oʻzgarishlar bilan chambarchas bogʻliqdir.

Oʻzbekiston jamiyatida asosan oʻzbek-rus va oʻzbek-ingliz bilingvizmi keng tarqalgan.

1. Oʻzbek–rus ikki tilliligi

Sovet davrida rus tili davlat boshqaruvi, fan, texnika va taʼlim tili sifatida asosiy oʻrinda edi. Shu sababli, rus tili Oʻzbekistonda keng ijtimoiy bazaga ega boʻldi.

Bugungi kunda ham poytaxt va yirik shaharlarda rus tili ijtimoiy hayotda faol qo'llaniladi.

Bu holatda kod almashinuvi — ya'ni bir nutq ichida ikki til elementlarining almashib ishlatilishi — keng uchraydi⁷. Masalan, yoshlar o'rtasidagi so'zlashuvda "ok, boraman keyin", "normal gap yo'q" kabi iboralar kod almashinuvi namunasidir.

2. O'zbek–ingliz ikki tilliligi

So'nggi yillarda ingliz tili xalqaro aloqa, ta'lim va biznes tili sifatida muhim o'rin egallamoqda. Prezident qarorlariga muvofiq, ingliz tilini bilish davlat xizmatchilari, o'qituvchilar va talabalar uchun zarur shartga aylanmoqda⁸.

Bu holat yangi avlodda ingliz-o'zbek bilingvizmini shakllantirmoqda.

Ikki tillilik quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- xalqaro axborot makoniga kirish;
- ilm-fan rivojiga hissa qo'shish;
- madaniy aloqalarni kengaytirish.

Ammo ayrim muammolar ham mavjud:

- til aralashuvi natijasida ona tilining sofliqi buzilishi;
- chala tillilik (har ikkala tilni ham to'liq bilmaslik);
- o'zbek tili mavqeining ayrim sohalarda susayishi.

Shu bilan birga, noto'g'ri yo'naltirilgan ikki tillilik natijasida til aralashuvi, grammatik xatoliklar, talaffuz buzilishi kabi salbiy holatlar ham kuzatiladi. Ta'lim tizimida esa ikki tillilikning to'g'ri tashkil etilishi muhim: o'quvchi ona tilini mukammal bilgan holda ikkinchi tilni o'rganishi zarur. Aks holda, bu subtraktiv bilingvizmga olib keladi, ya'ni ikkinchi til birinchisini siqib chiqara boshlaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ikki tillilik hodisasi O'zbekiston jamiyatida chuqur ildiz otgan va u bugungi globallashuv davrida tabiiy jarayon sifatida kechmoqda. O'zbek, rus va ingliz tillarining o'zaro ta'siri madaniy aloqalarni kuchaytiradi, lekin shu bilan birga, davlat tili mavqeini mustahkamlash zaruriyatini ham oshiradi. Til siyosatida muvozanatni saqlash, ta'lim tizimida ona tiliga asoslangan bilingval yondashuvni qo'llash, til madaniyatini asrash va rivojlantirish — ikki tillilikning ijobiy jihatlarini saqlab qolishning eng to'g'ri yo'lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Azizova, N. (2019). On the Issue of Bilingualism in Terms of Independence of Uzbekistan. Open Journal of Applied Sciences.

2. "Ikki tillilik va uning sotsial asoslari". ArXiv.uz — <https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/tilshunoslik/ikki-tillilik-va-uning-sotsial-asoslari>

3. Yusufjonova, Sh. (2021). Bilingualism in Uzbek and English: Challenges, Features, and Prospects. Semant Journals.

4. Lambert, W. E. (1974). Culture and Language as Factors in Learning and Education.
5. “Language Situation in Uzbekistan.” Periodica Journal — <https://periodica.org/index.php/journal/article/download/323/280>
6. Nakamura, M. (2023). A Discourse Analysis of Uzbek–Russian Code-Switching. Dergipark.org.tr
7. “Ikki tillilik? Chala tillilik!” – Gazeta.uz maqolasi — <https://www.gazeta.uz/oz/2022/10/30/ikki-tillilik>
8. “The Basic Factors of Developing Bilingualism in Uzbekistan.” Web of Journals — <https://webofjournals.com/index.php/12/article/download/4160/4116>

